

СВІТОВИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА ОСОБЛИВОГО РОДУ (SUE GENERIS)

Костюк Віктор Ігорович
ORCID ID: 0009-0002-1821-7067

Аспірант групи АП 22-2
Державний податковий університет, Україна

Науковий керівник: Рябченко Юрій Юрійович
ORCID ID: 0000-0002-1328-700X

Доктор юридичних наук, професор кафедри цивільного права і процесу
Державний податковий університет, Україна

Анотація. Статтю присвячено огляду і аналізу норм міжнародного права з питань правового регулювання суспільних відносин пов'язаних з судовим захистом та охороною авторських та суміжних прав на літературні та художні твори. Здійснено аналіз міжнародних нормативно-правових актів у сфері захисту авторських прав, що регулюють суспільні відносини пов'язаних з судовим захистом авторських та суміжних прав на літературні та художні твори. Дано коротку характеристику договору Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право, Бернській конвенції про охорону художніх та літературних творів, Всесвітня конвенція про авторське право, Директиву Європейського парламенту І Ради 2001/29/ЄС від 22 травня 2001 року, Директиви Європейського парламенту І РАДИ (ЄС) 2012/28 від 25 жовтня 2012 року, Директиви Європейського парламенту І РАДИ (ЄС) 2019/790 від 17 квітня 2019 року, Угоду про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності.

Ключові слова: авторське право, художні та літературні твори.

Метою статті є теоретичний аналіз стану правового регулювання в контексті міжнародного права, інституту авторських та суміжних прав на літературні та художні твори з подальшим визначенням перспектив доповнення у зв'язку з сучасними викликами.

Постановка (актуальність) проблеми. В сучасному світі в час активної діджиталізації, особливо у освітній та літературній сферах гостро стояла і надалі перебуває повісткою дня проблема плагіату та ризиків привласнення праць, складових творів іншими особами. Також слід зазначити, що за останні роки з'явилася велика кількість випадків, де художні та літературні твори створюються особою за допомогою штучного інтелекту. На відміну від випадків, коли людина використовує програмне забезпечення як засіб для власної творчості, тексти, музика, зображення та інші об'єкти, автономно згенеровані ШІ, не втілюють творчий задум певної людини. Це унеможливорює віднесення їх до сфери авторського права, яке поширюється лише на результати людської творчості, та водночас породжує питання, чи взагалі повинні охоронятися такі об'єкти і якщо повинні, то як належить їх охороняти [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто вказати що дане питання досліджують наступні науковці: Г. Андрощук, І. Бойко, І. Василенко, В. Дроб'язко, М. Дубняк, К. Зеров, В. Жаров, О. Крилова, О. Радкевич, В. Миколаєць, Ю. Усманов, А. Штефан, Т. Шевелева та інші. Тема регулювання суспільних відносин пов'язаних з

судовим захистом та охороною авторських та суміжних прав на літературні та художні твори впродовж історії не втрачає своєї актуальності, а особливо на даному етапі розвитку цивілізації та з високою швидкістю розвитку функцій штучного інтелекту.

Виклад основного матеріалу. Починаючи з прийняттям 9 вересня 1886 року Бернської конвенції, яка набула чинності 05.12.1887 р., стала першим багатостороннім міжнародним договором у галузі авторського права. В Бернській конвенції держави висловили намір найбільш ефективним і уніфікованим способом захищати права авторів на літературні та художні твори [2]. Зазначу, що на початку до Конвенції приєдналося 10 країн та Конвенція була розроблена за допомогою відомого французького автора Віктора Гюго. З того часу було прийнято ряд міжнародних договорів та актів, міжнародне законодавство постійно удосконалюється під час розвитку світового суспільства та появи нових проблем та викликів. У даній статті розгляну, коротко проаналізую основні та чинні міжнародні договори.

Варто вказати, що Україна, як держава-засновник ООН, стала членом Всесвітньої організації інтелектуальної власності (далі ВОІВ) у 1970 р. У 1992 р. Уряд України підтвердив продовження дії для нашої держави ряду основних міжнародних угод в сфері інтелектуальної власності і з того часу співробітництво з ВОІВ розвивається і розширюється. Україна бере активну участь у засіданнях всіх керівних органів ВОІВ, а також у діяльності її профільних Комітетів. Також з метою запровадження в Україні інституту арбітражу та посередництва при розв'язанні суперечок у сфері інтелектуальної власності із залученням ВОІВ у 2018 р. підписано двосторонній Меморандум про взаєморозуміння та альтернативне вирішення спорів у сфері інтелектуальної власності [3]. Слід вказати на міжнародні договори у сфері авторських та суміжних прав на літературні та художні твори, учасницею яких є наша держава, а саме: Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право, прийнятий Дипломатичною конференцією 20 грудня 1996 року до якого Україна приєдналася 20 вересня 2001 року. Даний договір є спеціальною угодою відповідно статті 20 Бернської конвенції про охорону літературних та художніх творів між членами союзу держав створеного відповідною конвенцією, що прямо вказано в статті 1 даного договору [4]. Має прямі посилення на положення Бернської Конвенції без обмеження будь яких прав за іншими договорами. Договір ВОІВ безпосередньо впливає на розвиток національного законодавства країн учасниць. Щодо власне Бернської конвенції про охорону художніх та літературних творів (Паризький Акт від 24 липня 1971 року змінений 2 жовтня 1979 року), яка була прийнята 24 липня 1971 року та ратифікована Україною 31 травня 1995 року, то положення даної конвенції спрямовані саме на охорону творів і застосовується до авторів, які є громадянами країн, що прийняли конвенцію, авторів твори які випущені у світ вперше в одній з цих країн або одночасно в країні, що не входить до Союзу, і в країні Союзу, авторів, які не є громадянами однієї з країн Союзу, але мають своє звичайне місце проживання в одній з таких країн, прирівнюються для цілей цієї Конвенції до громадян цієї країни відповідно статті 3 даної конвенції [5]. Саме у преамбулі проголошено мету Конвенції - Держави Союзу, натхнені однаковою бажанням охороняти настільки ефективно й однаково, наскільки це можливо, права авторів їх літературні і художні твори. Статтею 7 Конвенції встановлені терміни охорони, згідно статті 22 союз країн, що приєдналися до Конвенції має асамблею та згідно статті 23 асамблея має виконавчий комітет. Також статтею 24 Конвенції регульовано питання виконання адміністративних завдань міжнародним бюро.

Враховуючи статтю 27 Конвенція може підлягати перегляду з цією метою в країнах союзу проводяться конференції щодо проблемних питань, даний факт має позитивне значення в контексті застосування штучного інтелекту в світі, зокрема у сфері інтелектуальної власності.

Всесвітня конвенція про авторське право, яка була прийнята 6 вересня 1952 року та ратифікована Україною 17 січня 1994 року. Метою даної конвенції було створення універсального режиму захисту та охорони на міжнародному рівні авторських прав на літературні, наукові і художні твори. Зокрема це безпосередньо вказано у статті 1 Конвенції “Кожна Договірна Держава зобов’язується вжити всіх заходів, необхідних для забезпечення достатньої і ефективної охорони прав авторів і всіх інших власників авторських прав на літературні, наукові і художні твори, як-от: твори письмові, музикальні, драматичні та кінематографічні, твори живопису, графіки та скульптури” [6]. Зокрема в даній Конвенції регулюється порядок оформлення авторства і порядок публікації творів, процедура видачі ліцензії на переклад (статті 3,4,5). Відповідно статті 11 Конвенції засновується міжнародний комітет, який має наступні завдання: “вивчення питань щодо застосування і дії цієї Конвенції, підготовка періодичних переглядів Конвенції, вивчення будь-яких інших питань щодо міжнародної охорони авторського права у співробітництві з різними заінтересованими міжнародними організаціями, зокрема, з Організацією Об’єднаних Націй з питань освіти, науки і культури, з Міжнародною спілкою з охорони літературних і художніх творів та з Організацією американських держав, інформування Договірних Держав про діяльність Комітету”.

Окремо слід вказати про Директиву Європейського парламенту І Ради 2001/29/ЄС від 22 травня 2001 року “Про гармонізацію окремих аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві”. Положення Директиви орієнтовані передусім на гармонізацію права щодо відтворення (копіювання) творів, права на їх повідомлення для загального відома публіки, права на їх поширення, а також на захист технічних засобів, що мають запобігти незаконному копіюванню [7].

Щодо Директиви Європейського парламенту І РАДИ (ЄС) 2012/28 від 25 жовтня 2012 року в якій закріплено поняття “сирітських творів” можна сказати наступне: у статті 1 Директиви чітко вказано сферу та предмет застосування, зокрема “твори, опублікованих у формі книг, вісників, газет, журналів або інших видів письмового матеріалу, що містяться в колекціях загальнодоступних бібліотек, освітніх установ чи музеїв, а також у колекціях архівів або установ зі збереження кіно- чи аудіоспадщини”, знову ж таки статтею 2 закріплено поняття “сирітського твору” - “Твір чи фонограма вважається сирітським твором, якщо жодного з правоволодільців такого твору чи такої фонограми не було ідентифіковано, або, навіть якщо одного або більше з них було ідентифіковано, місце розташування жодного з них не було встановлено незважаючи на ретельний пошук правоволодільців, проведений та зареєстрований згідно зі статтею 3”, а положеннями статті 3 закріплені вказівки щодо ретельного пошуку вищевказаних творів, зокрема вказаний період перед використанням твору [8].

Також слід зазначити, що регулювання щодо оцифрування творів міститься в положеннях Директиви Європейського парламенту І РАДИ (ЄС) 2019/790 від 17 квітня 2019 року про авторське право і суміжні права на Єдиному цифровому ринку та про внесення змін до директив 96/9/ЄС та 2001/29/ЄС. У статті 21 Директиви закріплено положення про альтернативну процедуру вирішення спорів, а саме “Держави-члени повинні забезпечити, щоб спори стосовно зобов’язання щодо забезпечення прозорості відповідно до статті 19 Директиви та механізму

коригування договорів відповідно до статті 20 Директиви могли бути передані до добровільної альтернативної процедури вирішення спорів. Держави-члени повинні забезпечити, щоб організації-представники авторів і виконавців могли ініціювати такі процедури за конкретним запитом одного чи більше авторів або виконавців.” [9]

“Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності” (Додаток 1С) до Угоди про заснування Світової організації торгівлі від 15 квітня 1995 до якої Україна приєдналася 10 квітня 2008 року. Статтею 9 даної угоди вказано на стосунок до Бернської Конвенції, зокрема на виконання статей 1-21 останньої. Приписи статей 43 “Докази”, 44 “Судова заборона”, 45 “Завдана шкода”, 46 “Інші засоби відшкодування збитків”, 47 “Право інформації”, 48 “Відшкодування відповідачу” та статті 50 “Попередні заходи” містять прямі положення щодо судового процесу по захисту авторських прав[10].

Висновки. Дослідивши стан міжнародних нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини пов’язаних з судовим захистом та охороною авторських та суміжних прав на літературні та художні твори та враховуючи сучасні виклики, зокрема допомогу штучного інтелекту у створенні багатьох об’єктів творчості людини, зокрема художніх та літературних творів, можна виділити наступне: позитивним явищем можна вказати, що конвенції підлягають перегляду, зокрема проводяться конференції з проблематики у країнах учасниках конвенцій також слід зазначити, що вітчизняне законодавство країн учасниць союзів має бути імплементоване згідно вимог конвенцій, договорів, угод і директив. Слід вказати, що окремі статті та розділи вищевказаних конвенцій, договорів та угод містять прямі посилання до регулювання та вимог самого судового захисту та охорони авторських та суміжних прав у разі їх порушення.

Список використаних джерел:

1. А. Штефан “Об’єкти згенеровані комп’ютерною програмою (штучним інтелектом) без безпосередньої участі людини перший світовий досвід” (2023), Право та інновації, с. 75. Вилучено з: <http://uran.inprojournal.org/article/view/277227>.
2. В. Дроб’язко “Становлення всесвітньої конвенції про авторське право”, теорія і практика інтелектуальної власності (5/2017) с. 17. Вилучено з: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/826153>.
3. Постійне представництво при відділенні ООН та інших міжнародних організаціях у Женеві. Всесвітня організація інтелектуальної власності. Вилучено з: <https://geneva.mfa.gov.ua/posolstvo/2610-wipo>.
4. Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право, прийнятий Дипломатичною конференцією 20 грудня 1996 року. Закон України “Про приєднання до договору Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право” від 20 вересня 2001 року № 2733-III. Вилучено з: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_770#Text.
5. Бернська конвенція про охорону художніх та літературних творів (Паризький Акт від 24 липня 1971 року змінений 2 жовтня 1979 року), від 24 липня 1971 року. Закон України “Про приєднання до Бернської конвенції про охорону художніх та літературних творів (Паризький Акт від 24 липня 1971 року змінений 2 жовтня 1979 року), від 24 липня 1971 року” від 31 травня 1995 року № 189/95-ВР. Вилучено з: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text.
6. Всесвітня конвенція про авторське право 1952 від 06 вересня 1952 року. Постанова Верховної Ради України “Про приєднання до Всесвітньої конвенції про авторське право 1952 від 06 вересня 1952 року ” від 23 грудня 1993 року № 3794-XII. Вилучено з: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_052#Text.

7. І. Бойко “Тенденції розвитку права інтелектуальної власності України в контексті угоди про асоціацію” (2021), Прикарпатський юридичний вісник, с. 22. Вилучено з: http://piv.nuoua.od.ua/v5_2021/5.pdf.
8. Директива Європейського парламенту І РАДИ (ЄС) 2012/28 від 25 жовтня 2012 року. Вилучено з: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/2012-28-es.pdf>.
9. Директива Європейського парламенту І РАДИ (ЄС) 2019/790 від 17 квітня 2019 року про авторське право і суміжні права на Єдиному цифровому ринку та про внесення змін до директив 96/9/ЄС та 2001/29/ЄС. Вилучено з: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_022-19#Text.
10. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності” (Додаток 1С) до Угоди про заснування Світової організації торгівлі від 15 квітня 1995. Вилучено з: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text.